

Et Brev til Udgiveren, med Spørgsmaal angaaende St. Hans Rugen, og dens Svar.

En Landmand, der i 10 Bange har følgende Sædliste, nemlig:

- 1) Grønlands Havre.
- 2) Grønne Vikker som gjøres til Høe, samme Aar anden Afgrøde af Spergel, naturligviis sel gjødet.
- 3) Toradet Byg med Klover.
- 4) Klover.
- 5) Rug.
- 6) Erter.
- 7) Havre med Klover.
- 8) og 9) Klover til Græs.
- 10) Græs.

og ønsker at indføre St. Hans Rug paa sin Mark, tillader sig at anmode Deres Velb., at meddele, gjennem Deres Landoeconomiske Tidender, Svar paa følgende Spørgsmaale:

- 1) Kan St. Hans Rugens Product betale Løbet af Kloverens Efterslet, der gaaer tabt, fordi Rugen bgr saaes, saasnart Kloveren er slaaet første Gang? Vel kunde man saae Boghvede i Rugen, som Thær tilraader, og derved erholde endnu samme Aar en ligesaa god Slet, som Kloverens anden, men derved

sandtes vel intet fordi man af den allerede bekostede Kloverlød var berettiget til at vente den Slæt, som man her ikke kan faae, uden at bekoste en nye, nemlig Høghveden, eller

- 2) For man haabe uden isaaet Høghvede, at høste af den blotte St. Hans Rug, en saadan Slæt endnu samme Aar, som Klovren vilde givet? og i hvilket af Tilfældene, der end bliver at tilraade:
- 3) Kan St. Hans Rugen, med sin høiere Værd, tyndere Udsæd og fleersfoldige Udbytte, erstatte, hvad der i selve Udbyttet gaaer bort ved det større Areal, den optager imod almindelig Rug?
- 4) Eller: kan St. Hans Rug ikke gøres til No. 3, og saaes Aaret forud istedetfor Spergel? Herved maae dog mærkes, at Vifterne neppe ere slagne og af Ageren før sidst i Juli, og at, naar No. 3 igjen skulde gøres til No. 5, saa fik man ingen Klover til No. 4; thi St. Hans Rugen kunde vel ei om Foraaret i det tredie Aar saale at behandles til Kløverlød? — Samt at Rug efter Vælgfæd er Vifter vel er farligst, for de graae Snegles Skold?

Da Besvarelsen heraf uden tvivl vil interessere flere end Spørgeren, saa turde denne Gjenstand's tilstrækkelige Oplysning, være et Bidrag mere til den Gavn Tidenderne stifte. Hvad der

dil synes klart for den ældre, erfarne Landmand, er det ikke for alle Læsere, og dette anbefales, som en Grund til at Spørgsmaalene ei maae betragtes uværdige til at forundes en Plads blandt de mange fortreffelige og vigtigere Afhandlinger, Deres Velb. Gavnelyst har beriget Tidenderne med.

Med megen Forbindelighed
og Høiagtelse ic.

* * *

S v a r .

Paa de af den mig ubekjendte Spørger frem-
satte Spørgsmaal har jeg den Ære at svare,

til 1) som jeg forstaaer saaledes: Om St. Hans Rugen, samme Efteraar den er saet, kan give en Afgrøde, der kan erstatte den Kloverafgrøde, som ved anden Slet paa samme Tid kunde være erholdt? At dette efter min Erfaring, paa endog ret gode og kraftfulde Jorder, aldeles ikke er Tilfældet. Kun naar Jorden er overordentlig kraftfuld, godt beliggende og har Lye, giver St. Hans Rugen, saet efter første Kloverplet — altså i Juli Maaned — et nogenlunde Product, hvori dog, — om jeg maae bruge et sædvanligt Udtryk, — ikke er meget Forslaa. I Almindelighed kan det som fremvojer første Aar ikke afhugges, men med Waadehold vel afgræsses. Jeg troer derfor

ikke, at den Landmand, som med Vished kan gjøre Regning paa den anden Kloverstet vil i St. Hans Rugens Afgrøde forste Aar, finde Erstatning for den tabte Klover.

Onsker han derimod, at saae St. Hans Rug, saa kan han meget gjerne tage anden Kloverstet og da tørst saae Rugen, uden derfor at frygte for, at denne skal mistykes; thi saavist det er, at denne Slags Rug, om den en Tidlang saaes paa den Aarstid, da vi sædvanligen nedlægge vor Vintersæd, taber sin Evne til at bukke sig saa stærke som ellers, og maaſte endog sit meget høie Straae, saa vist er det, at denne Egenſkab ikke tabes ved et Aars ſildigere Udsæd. En Landmand behøver derfor blot, at saae et saa stort Stykke St. Hans Rug ved rette Tid, som det hvorfra han kan tage sin Udsæd. Han bevarer da St. Hans Rugens Egenſkaber, saavel som sin anden Kloverstet, og kan uden Betænkning dyrke denne Sædart.

Andet Spørgsmaal er allerede i det foregaaende besvaret, og man troe ikke, selv ved at saae Boghvede, som jo dog koster Sæd og Arbeide, at saae Erstatning for en god Klover Afgrøde, hvor man kan gjøre sikker Regning paa denne.

Til 3). Efter det jeg har erfaret, maa jeg troe, at St. Hans Rugen, som saa meget andet, er af Nogle roest over Fortjeneste og af andre dabled for meget. Hos mig har den, efter Arec-

let — med Guld har jeg intet at gjøre, da disse blot staae i Forhold til Udsæden, og altsaa uden at Productet bliver større, dog ere flere eftersom Udsæden formindskes — ikke givet meget mere Kjerne, end den sædvanlige hvide Rug jeg avler. Dog troer jeg, at St. Hans Rugen, Skjøndt den hos mig ialmindelighed veier et Lixpund mindre end min egen Rug, dog giver ligesaa meget, undertiden endog noget mere end denne, naar man regner efter Vægten. Dette kan, som man lettelig vil indsee, kun være Tilfældet ved at give nogle Lønder mere af et ligestort Areal. Al Koes fortjener den imidlertid, ved sin — man kunde sige — overordentlige Mængde Halm. Den har hos mig naaet en Høide, af mere end $3\frac{1}{2}$ Alen, og det er indlysende, at den altsaa virker særdeles gavnlig til Sjodningens Forøgelse og var det end blot herfor, fortjener at dyrkes.

Man vil heraf see, at jeg formener, at St. Hans Rugen — hvis høiere Værd forresten bortfalder, naar den ikke mere med Begjerlighed søges til Sæd — kan ligesaa godt, hvad Kærnen angaaer, betale sin Plads som anden Rug, og bedre end anden Rug, hvad Fodermængden angaaer. Saaer man St. Hans Rugen paa den Tid man sædvanlig saaer Vintersæden, saa er det raadeligt, at faae noget tykkere, hvilket især gælder overalt, hvor man ei har fuldkommen Markfred.

Eil 4). Dette Spørgsmaals første Deel kan, som mig synes, meget godt besvares med: Jo! St. Hans Rugen kunde jo aldrig faae en bedre Plads end efter godt gjødede Vifter. Faren ved de graae Snegle er, i det mindste saa vidt jeg veed, ei hyppig; men ere disse almindelige i en Egn, da var det ikke raadeligt at faae Rug efter Vifterne. Kun to Aar har jeg lidt af denne Plage, og begge Aar især paa samme Ager.

I den anden Deel af dette Spørgsmaal siges: at naar No. 3 igjen skulde gjøres til No. 5 — det vil sige, naar man i 3die Aar avlede Rug og i 5te Byg — saa fik man ingen Klover. Dette grunder sig paa den Formening, at Rugen i det tredie Aar ei kunde taale den Behandling — formodentlig Koraarsharvning — som var nødvendig til Kloveren; men heri kan jeg ikke være enig med Brevets Forfatter: thi efter min Erfaring lykkes Kloveren steds ligesaa godt, ofte bedre, saaet i Rugen end i Byget, og det er vist, at Koraarsharvningen er meget gavnlig, naar Winterfæden kun ikke staaer alt for tyndt, — thi nogle Planter udrybes steds paa luse Jorder — men for Kloverfrøet er den ikke uundgaaelig nødvendig — kjødt ogsaa gavnlig — naar man blot iagttagetager at faae Kloveren meget tidlig om Foraaret, medens Jorden endnu er vaad, og paa en Aars tid, da Regn kan ventes. Frøet fæster sig da letteligen til Jorden, og Planten har inden Som-
 zdet Vindz zdet Heste. (13)

mertorlen indtrækker saadan Styrke, at den, naar den ofte henvisuer i i Bygget, staaer sig i Rugen.

Behageligt skulde det være mig, om jeg maatte erfare, at mit Svar har været Spørgeren fyldestgjørende.

Strandmøllen i Decbr. 1819.

Udgiveren.

Beretning, aflagt til den første Klasse af National-Institutet i Frankrig, om Hr. Bridets Anlæg til at tørre og pulverisere menneskelige Excrementer, til Brug som Gjødningsmiddel under Navn af Poudrette.

(Af Annales de l'agriculture française,
Tom. 2, Pag. 139.)

(Indsendt.)

Vi Understrevne have været udnævnte af den physiske og mathematiske Klasse af National-Institutet, for at besvare de Spørgsmaal, som ere blevene dem forelagte af Hr. Bridet, der indbyder Institutet til at giennemgaae de Skrifter, der have omhandlet menneskelige Excrementer som Gjødningsmiddel, for at afgjøre, om den Methode, som disse Skrifter maatte anbefale, er den samme, som han bruger eller ikke? Han ønsker tillige, saakremlig Institutet maatte finde hans Methode forskjellig fra hines, at det da vilde tilkiendegive, hvori denne Forskiel fornemmeligen bestaaer, og hvilke de Forbedringer ere, hvis Opfindelse kunde tilskrives ham. Det forekom os vel i Begyndelsen tilstrækkeligt, aarsake at holde os til Hr. Bridets Spørgsmaale men da Gjenstanden er af saamegen Vigtighed for Agerdyrkningen, have vi troet

det passende, at behandle Sagen med mere Udførlighed, og fremfor alt at gjøre Hr. Briders Anlæg bekjendt, tilligemed de Fordele, der flyde af hans Behandlingsmaade i Særdeleshed. Vi ville derefter overgaae til at undersøge, hvad saavel ældre som nyere landoeconomiske Skribentere have sagt om denne Materie, for at Institutet intet skal mangle, for med Sagkundskab at kunne afgive sin Betænkning.

De menneskelige Excrementer henhøre under den almindelige Benævnelse af dyrisk Gjødning. Paa Landet bruger man ikke at samle dem særskilt; men kaster dem ordentligviis paa Møddingen, hvor de blandes med Dvæg Gjødningen, men i Byerne, hvor Keenligheden kræver en anden Orden, udbringes de særskilt fra Priveterne. De føres da ud til saakaldte Renovations-Bassiner, hvorfra de Landmænd i Omegnen, der kjende sammes Værdie, afhente endeel, for dermed at gjøde deres Jorder. Man maae imidlertid glæde sig over at Algerdyrkningen har gjort saa megen Fremgang hos os, at denne Gjødning nu søges istedetfor at den forhen kun meget lidt blev brugt; Ikke desto mindre udbredes den som oftest paa Jorden i samme Tilstand, hvori den bringes fra Priveterne, og det er kun for nyelig at man har begyndt med, at tørre den hurtigen paa en Maade, der anvendes i det Store. Man tæller virkelig flere Anlæg af dette Slags, hvilke alle støl-

des Hr. Bridets Indsigt, og hvoraf det ved Paris er det betydeligste. Et Interessentskab havde nemlig erholdt Privilegium paa, til dets Fordeel, at sælge disse Excrementer, imod at holde Renovationss-Bassinet vedlige. Det afstod sin Rettighed til en Landbruger i Omegnen af Vire navnlig Bridet, der benyttede sig deraf til, paa Renovationss-Pladsen i Montfaucon, den eneste, der nu er ved Paris, at gjøre et Anlæg i det Store, til at fordampe de flydende Dele ved disse Excrementer, og pulverisere det Tykke, som derved blev tilbage. Mogle Banstueligheder, som opstode i Aaret 1788 formedelsst Vandets Aflob over Nabernes Grund, gave Anledning til at indhente det medicinske Facultets Betænkning, der i saa Henseende udnævnte en Commission, bestaaende af Dhr. Dehorne, Fourcroy, Hall: og Mour't. De gennemgik hele Hr. Bridets Behandling, og aflagde en fortreffelig Beretning, som Facultetet antog. Det vil være nok for os, at gjøre enkelte Udtog deraf, for at give et fuldstændigt Begreb om dette Anlæg. Vi kunne, dersom det var nødvendigt, end ydermere selv bekræfte de Data, vi efter denne Beretning ville anføre, da vi mere end een Gang have haft Leilighed til at besee det Locale, og den der brugte Fremgangsmaade.

Renovationss-Pladsen i Montfaucon ligger nordost for Paris. Dens Skraaning, som vender imod Osten, er deelt i forskjellige Affætninger, hvor

paa der er udgravet Bassiner, der tillade Vandet at løbe fra de høiere i de lavere. Af disse Bassiner ligge to paa det høieste Sted, de tjene til Afslæsningen af Renovationen, saaledes som den indbringes dertil fra Paris; de ligge ved Siden af hinanden i Nord og Syd. Naar et af disse øverste Bassiner er aldeles fyldt, lader man Massen staae deri nogen Tid for at sætte sig; de tykke og tunge Dele falde da tilbunds, hvor de udgjøre et Bundfald af 8 til 10 Fods Høide, hvorpaa svømmer det flydende, som udgjør 12 til 15 Fod, og dækkes af en 2 til 3 Fods Skorpe af tykke men lette Dele, som stige til Overfladen, hvor de tørres af Luften. Imedens denne Operation eller Afsondring foregaaer i det ene Bassin, tjener det andet til den daglige Afslæsning, og naar hiin Afsondring er tilstrækkelig foregaaet, lader man det flydende udløbe gjennem en Rende, der er anbragt ved det nordøstlige Hjørne af det Bassin, som ligger imod Norden. Dette Vand løber da i et af de lavere liggende Bassiner; af disse ligge to paa en Platform eller Terrasse, der har en Skræning imod Midten; de ligge ogsaa ved Siden af hverandre i Syd og Nord. Den ene, hvortil Renden gaaer, er ikke meget stor, den anden derimod er større. Renovations-Pladsen i Montfaucon var indskrænket til disse forskjellige Bassiner, saa længe der var en anden sendt for Paris, men da man havde forenet dem begge i Montfaucon, byg-

gebe man et nyt Bassin for at modtage Vandet, og lade det bundfalde. Dette Bassin er anlagt i Ost og Vest umiddelbar under det sidste, hvorom vi have talt. Det har en betydelig Udstrækning, og da en temmelig stor Qvantitet Vand, som havde samlet sig i disse Bassiner, engang truede med at oversvømme Raboe. Grundene fandt man det nødvendigt at anlægge et nyt Reservoir for at modtage samme. Man valgte dertil adskillige tilstødende Grunde, som man udgravede til omtrent 2 Fods Dybde. Den Jord, som blev opgravet, anvendes til at danne et Dige 5 til 6 Fod høit, som blev beplantet med levende Gjerde; man gav dette Bassin en stor Overflade, fordi man i samme vilde fordampe Vandet, som Diget indsluttede. Dette er Hr. Bridets Anlæg til at tørre Excrementerne; man bruger de faste Dele, saavel dem, der danne en Skorpe paa Overfladen, som dem, der udgjøre et Bundfald; man udbreder denne Masse paa de høieste Steder af Bassinerne, eller i dem, der ikke ere fyldte, for at tørres i Solen, den omstikkes Tid efter anden med Skovler eller ved Harver, der trækkes af Heste, og saaledes udfat for Luften tørres den, og beholder indtil halv tør sin stærke grønbrune Couleur som Roemsg, derpaa bliver den graaagtig som tørret og pulveriseret Jord. Paa 3 til 4 Dage er Torringsen fuldkommen, og da bringer man den under Tag eller i et Skuut, der paa begge Sider er

forsynet med mange Abninger, hvor den forbliver opdyngtet indtil Taget; derved tager den betydelig Varme, og den Lugt, som den her giver fra sig ligner den af Løv, og har ganske tabt sin forrige saa særdeles modbydelige Stank. Ved at borttage en Deel af Overfladen indtil $\frac{1}{2}$ til 1 Fods Dybde, seer man en stærk meget varm Røg udstrømme, og den blottede Deel har saa megen Varme, at man ikke med Haanden kan holde derpaa. Udseendet er som gammel men fugtig Gjødning, og Dampen er feedagtig og klæber ved Hænderne, Lugten er stærkere end ellers, men dog alligevel den samme som Skorpens eller Overfladens. Paa denne høie Grad af Varme er det umiskjendeligt, at der foregaaer en betydelig Gjæring i Massen. Denne Gjæring varer i flere Dage. Massen formindstes eller synker forholdsmaassigen sammen. Varmen aftager omsider og ophører endeligen ganske efter en vis Tid, og da bereder man denne Gjødning til umiddelbar Brug; man lader den i saa Henseende gaae igjennem et Sild eller en Harpe for at stille den ved alle fremmede Dele, som man bortkaster og de store Klumper lader man male i en Rulle. Excrementerne saaledes tilberedte kaldes Pondrette; de have ikke mere nogen særdeles modbydelig Lugt og ligne i Udseende tørret og pulveriseret Jord. Man havde bemærket, at Heden undertiden steg til 80, 90 ja 95 Grader og blev endog saa stærk, at

nogle Grader høiere vilde have sat Massen i Brand, hvilket ogsaa virkelig engang skal have været Tilfældet i Montfaucon tæt ved en af Murene i Skuret, hvor man maae formode, at Fugtighed var trykket ind. Bjelkerne bleve ved denne Leilighed beskadigede af Heden. I 20 til 30 Minuter kunde man fuge 2 Eg haarde ved at stifte dem $1\frac{1}{2}$ Fod dybt i Massen. Lugten, som denne Masse udbredte, hvoraf en Deel var nyeligen oplagt, syntes foruden Forvelugten, der var den prædominerende, at have nogen Lighed med Bark eller brændt Læder. Man bemærkede at den Damp, som udstrommede naar man aabuede Overfladen var fedtet og klæbrig, og havde paa nogle Steder, hvor den steg op af sig selv, og gjennemtrængte Overfladen, befugtiget, hvad der laae ovenpaa, saavel som Bjelkerne i Bygningen; det lignede omtrent Virkningen af Røgen af langsomt brændende Sod.

Dette er i Forkortning de vigtigste Omstændigheder ved Hr. Bridets Anlæg ved Paris efter den ovenanførte Beretning. Hr. Bridet havde gjort Begyndelse med et saadant Anlæg ved Caen og et andet ved Rouen i Aarene 1785 og 1786 og paa Grund af sammes heldige Fremgang anlagde han i 1787 det som nu er i Gang i Montfaucon. Ved denne korte Fremstilling er det allerede klart, hvor nyttigt Hr. Bridets Anlæg er, til bestandigen at formindske Massen af de Urenligheder, der aarligen udføres til Renovations Pladsen. Det

i Montfaucon kunde endog være saaledes indrettet, at det hvert Aar forvandlede ligesaa meget til Poudrette som blev udført dertil fra Priveterne i Paris. Ved at forfølge denne Idee, var det mueligt, at alle de mennesselige Excrementer, der i saa mange Byer aldeles spildes, hvor de opfyldte Renovations-Pladserne, besudle Gaderne, inficere Luften, og fordærve Vandet, blev ved lignende Indretninger benyttet til Gavn for Jorden som Gjødning. Paa denne Raade vilde man formindste disse anstikkende Beholdninger, der, om de endogsaa ikke kunde ansees for at være saa farlige for Sundheden som man forhen har troet, dog i det mindste ere hoist ubehagelige for Beboerne.

Vi vide, at et saadant Forslag er bleven gjort af Hr. Bridet, og at det allerede vilde have været bragt i Udførelse i alle større Stæder i Frankrige, dersom ikke Hindringer, som han ikke var Herre over, havde modt dette Foretagende, der dog var saa gavnselig for Landets Agerdyrkning i det hele. Det er vel sandt, at Hr. Bridet derved kunde have gjort sig betydelige Fordele, men naar ved disse Fordele det Heles Vel befordres, saa bør man istedetfor at undertrykke og hindre samme, meget mere opmuntre og begunstige slige Foretagender, og enhver Ven af det Nyttige og Gavnlige kan ikke andet end ønske dem, der udføre saadant, det bedste Held.

Dr. Bridet kan anføre flere Vidnebyrd til sin Fordeel, nemlig fra Agerdyrknings Selskabet i Rouen, fra Lycée des arts i Paris, der tilkjendte ham en Medaille som Premie. Imidlertid er hans Bekjendtgjørelse om den af ham tilberedte Poudrette og sammes Anvendelse altsor sangvinist. Efter samme Skal Poudrette indeholde frugtbargjørende Salte, den skal fremfor al anden Gjødning for bestandig berige Jorden saa at den til alle Tider derefter skal kunne give større Afgrøder; for 20 Franker Poudrette, som er Prisen for 2 Setiers Pariser Maal skal man kunne gjøde en Ager paa 900 □ Toiser, og deraf spore samme Virkning som af 6 store Læs almindelig Gjødning, der vilde koste 48 Franker, og da een Vogn kan føre 40 Setiers Poudrette, der skulde være tilstrækkelig til 20 Agers Gjødning maatte Fordelen derefter være ganske overordentlig stor ved at benytte sig af samme; endelig skal den kunne anvendes paa Jord, hvor man vil saae Hvede, Rug, Byg, Havre, Boghvede, Hør og Hamp, Urter, Bønner, Løg og andre Værter; ligesom det ogsaa skal være fordelagtigt, at strøe samme paa Klover, Luserne, naturlige Enge, ved Roden af Blomkaal, Abelsin og Figentræer, Binstofte, i Plante-skoler, i Melon, Urtestok og Asparges Bede, men man kan, som sagt, ikke uden Indskrænkning antage for godt alt, hvad bemeldte Bekjendtgjørelse indeholder; thi en Mand, der er entusiastisk for

for sin Kunst, og, som naturligt, varm for at gjøre sin Opfindelse gieldende, vil altid søge at anvende den paa saa mange Tilfælde som mueligt, men hans Enthusiasme, der maae gjøre os varjomme i ligefrem at antage alt hvad han siger, kan dog ikke være nogen Grund til at forkaste hans Foretagende eller engang nedsætte den virkelige Fortjeneste deraf. For at være billig, er der kun Spørgsmaal om at sætte den rigtige Pris paa den af Hr. Bridet tilvirkede Poudrette og nøyagtigen angive de Omstændigheder, hvorunder den kan og bør anvendes. Man indseer let, at man fra Hr. Bridets Angivelse, maae udelukke de af ham saakaldte frugtbargjørende Salte, saavelsom den udmærkede Egenkab for bestandig at kunne berige Jorden, samt den besynderlige Passelighed Poudretten skulde besidde til alle Slags Jordsmøen og alle Slags Planter. Efter vores nærpærende Kundskab kunne vi ikke mere antage Saltene som Vegetationens Principer, og Poudrette kan ligesaa lidt, som enhver anden god Gjødning for bestandig frugtbargjøre Jorden. Paa visse Aigre ere 2 Setiers ikke tilstrækkelige, paa nogle udfordres 3, hvilket giver $2\frac{1}{2}$ som Middeltal, og det er umueligt, at der ikke skulde være Jordsmøen eller visse Slags Planter, hvortil den aldeles ikke passede sig.

Vi formene, at Poudrette kan sættes ved Siden af Duemøg, der er et af de bedste Gjødnings-

midler og at den kan anvendes i de samme Tilfælde. Dette er at give den en indmærket Plads blandt Gødningemidlerne, og at sige nok, for at anbefale dens Fordele; naar man dertil foier Letheden i Transporten over hele Frankrige, den ringe Lugt den afgiver, den Besparelse i Gødste og sølgelig i Forbruget af Halm, som derved kan finde Sted, saa vil man blive overbevist om, hvor megen Priis man bør sætte paa den, og hvor megen Nytte der kan høstes af de Anlæg, der kunne forøge den.

Den Detail, hvori vi have troet at burde gaae, vil tilstrækkeligen have gjort Institutet bekendt med det Anlæg i det Store, som Hr. Briet har gjort ved Paris, for hurtigen at tørre de menneskelige Excrementer, med den Fremgangsmaade, hvorved han erholder det saakaldte Poudrette, og med de Fordele, som dette Gødningemiddel besidder. Det staaer os altsaa kun tilbage at aflægge Beretning om, hvad vi ved vores Undersøgelse have fundet, af landoconomiske Skribenter at være skrevet om denne Materie for derefter at kunne afgjøre de til vores Undersøgelse opgivne Spørgsmaal.

Et Sted hos Ramazini, i hans Afhandling om Arbeidernes Sygdomme, lærer os, at man i Hesiodus's Tid brugte menneskelige Excrementer til Gødning for Jorden; ipsam quoque *ſ*iger hann agrorum stercorationem damnabat Hesiodus, con-

sultum magis volens salubritati quam soli foecunditati. Qui Hesiodus levede til samme Tid som Homer eller først 100 Aar efter ham, gjør ikke syn- derligt til Sagen; thi det er derfor ikke mindre sandt, at man i Grækenland enten 60 Aar før Roms Foundation eller 40 Aar efter denne Re- publik's Foundation, brugte at føre de menneskelige Excrementer paa Jorden som Gjødning, hvilket er et gammelt Datum at begynde med. Varro, som levede i Italien under Julius Cæsar og Augustus, siger blot i den første Deel af hans Landoecono- mie, Capitel 38, at, efter Cassius, kan de menne- skelige Excrementer som Gjødningsmiddel sættes næst efter Duernes Urentlighed. Cassius secundum Columbianum (stercus) scribit esse hominis. Hos Columella, født i Gades, og som levede under Claudius's Regje- ring, finder man to Steder, hvor der er Spørgs- maal om menneskelige Excrementer. Han sætter dem efter Fuglenes og sørend Nvægets. Man regner, siger han paa det første af disse Steder, menneskelige Excrementer for den næst bedste Gjød- ning, da de ere ved dem selv alt for varme, og vilde folgelig forbrænde Jorden, naar de bleve brugte alene, imidlertid er menneskelig Urin ypper- lig naar man lader den blive gammel. Maxime tamen columbinum (stercus) probamus, secundum deinde quod faciunt homines, si et aliis villæ purga- mentis immiscentur, quoniam per se naturæ est fer- ventioris et idcirco terram perurit; aptior est tamen

surculis hominis urina, quam . . . mensibus passas fueris veterascere. Ved at tale om Granat-Træets træet, i 5 Bogs 10 Capitel, siger han: dersom dets Frugt er snur eller mindre sød, saa kan man komme det til Hjælp paa følgende Maade: man spreder over Rødderne Svine Gødning, menneskelige Excrementer og gammel Urin. *Malum punicum . . . si acidum aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur: Stercore suillo et humano urinaque vetere radices rigato.* Det heder endnu et andet Sted i samme Capitel, at saasnart Figentræerne ere bedækkede med Blade, vil det være godt at blande Jord med Bundsaldet af Olie, og lægge denne Blanding paa deres Rødder tilligemed menneskelige Excrementer. Saa vidt er der intet, som man seer, der hentyder paa, at de Gamle brugte menneskelige Excrementer i en tørret Tilstand. Hesiodus taler kun om denne Gødning for at laste Brugen deraf; Varro nævner den kun som næst efter Due Møg i Virksomhed, og Columella vil, at man skal blande den med andre Substantser.

De nyere Skribenter udlade sig vidtløftigere om denne Materie. Vi have læst flere af dem fornemmelig Olivier de Serres, de franske Landoeconomers Rader, hans Bog om Landoeconomien 1651, Trevoix's Dictionaire af 1732, Chomels landoeconomiske Dictionaire af 1732 og 1767, Duhamel Dumonceau om Jordens Dykning,

Roziers fuldstændige Agerbrug, la maison rustique 1775, og den ældre Encyclopedie.

For ikke længere at opholde Institutet, ville vi indskrænke os til, at vedsoie denne Beretning en Afskrift af hele Texten af de respective Steder i de ovenangivne Skrifter. Man vil deraf see, at der i et af disse Skrifter, nemlig Olivier de Serres's, kun siges, at Privat-Utrenligheden gjør en god Gjødning naar den blandes med andre Substantser, at der i et andet nemlig Treboux's Dictionnaire ved Ordet Poudrete ikke er Spørgsmaal uden om dette Ords Behandling, der saaledes er affattet: det er Menneſte Excrementer, naar de ere meget tørre og pulveriserede, pulvis stercoreus; at det i et andet hedder, at disse Excrementer ikke lade sig anvende med mindre man lader dem hængeligg, atter i et andet, at de ere meget søgte, men at man maae være meget bange for at bruge dem friske, og derfor lade dem i lang Tid være udsatte for Luften, for at de kunne sammenbrændes og tørres til den Grad, at de kunne pulveriseres; I et andet, at det bedste og meest useilbare af vores Gjødningsmidler er Urinen af Qvæget, Køer, Heste o. s. v., som man samler i Cisterner, saavelsom Menneſte Excrementer fra de større Stæder, sont Lille, Douai, Arras, Ypres, Menin o. s. v., hvor denne Gjødning fordeeltigen anvendes, og hvor Priveterne i Casernerne og Hospitallerne bortforpagtes til en høi Pris; I et andet, at man til

raader at blande Jord og Menneske Ureenlighed med hinanden Lag for Lag med Halm iblandt og derved vedligeholde Fugtigheden; I et andet, at man fordrer, at de menneskelige Excrementer efter at man har udført dem fra Priveterne skulle udsættes for Luften i 2 a 3 Aar, at flere Gartnere og Landmænd lade dem fuldkomment tørres i Luften og pulverisere dem for at betjene sig deraf som Due Møg. I et andet, at man indskrænker sig til at sige, at Menneske Excrementer udgjøre et meget fedt og varmt Gjødningsmiddel, som man med Fordeel anvender i Omegnen af Paris, i hele Flanderen og andre Steder, og at der, for at undgaae de Ueiligheder, som man tilskriver det, ikke behøves videre end at lade det henlige paa et af sides Sted førend man bruger det eller blander det med anden Gjødning. Alt hvad man kan slutte af disse Udladelser er, at Bruagen af Menneske Excrementer, saavel i en vand, som tør Tilstand, har været kjendt tilforn, hvilket Hr. Bridet selv indrømmer; at man antog, at de maatte i lang Tid udsættes for Luften for at tørres, og at de flestes Mening har været for deres Brugbarhed som Gjødning. Men intet Sted have vi fundet mindste Spor til noget Anlæg, der i næste Raade lignede dem, der ere gjorte af Hr. Bridet, der, istedetfor at bruge et eller flere Aar, som Landmændene før behøvede, for at tørre disse Excrementer, nu i en Tid af 14 Dage forvandler en 2det Bindes 2det Hefte.

umaadelig Mængde til et Pulver, som er baade let at behandle og transportere.

Ved at gennemløse Beretningerne om Chineserne trykket 1786 have vi Pag. 226 i den 1ste Deel fundet, at dette, saa vindstibelige og i Ugyldigheden saa indsigtsfulde, Folk allerede for mange Eder siden have benyttet Ureenlighederne fra Priveterne i de større Byer, fornemmeligen i den nordlige Deel af Riget til Gjødning. Chineserne bruge samme fornemmeligen paa kolde og vaade Jorder og i smaa Qvantiteter, i det de blande samme med et Slags guult Kridt; de bringe dem i Form af Kager, for at transportere dem til de sydlige Provindser. Det som er det besynderligste i hvad Forfatterne til disse Memoirer fortælle er, at disse Chinesernes Poudrette-Kager, efter dem, skal have en Viol Lugt. De paastaae denne Besynderlighed med saa meget mere Bestemthed, som de forsikre, ikke at have villet troe det førend de ligefrem overbeviste sig derom. Hvad Hr. Bridets Poudrette angaaer, da have vi vel fundet, at den ikke mere har den bløde eller friske Ureenligheds modbydelige Stank, men langt fra at give en behagelig Lugt har den faaet en anden, der vel er mindre modbydelig, men dog alligevel ubehagelig. I hvordan det saa er, saa er Chinesernes Behandlingsmaade ikke beskrevet i ovenmeldte Værk. Hr. Bridet har ikke fundet efter-

ligne den, og endstjant det maaskee var ham let, at give sin Poudrette Form af Kager, har han dog større Fordeel af at forsende den i den Stand, hvori han tilbereder den. Prisen hvortil den ved hint Haandarbeide, der er meget dyrere her, end i China, vilde stige, maatte i al Fald betage ham enhver Tanke derom.

Vi troe nu at have anført nok om denne Materie, for af den ovenanferte Fremstilling at kunne uddrage følgende Svar paa Hr. Bridets Spørgsmaal.

- 1) hans Anlæg i det Store, fornemmeligen det ved Paris, ere af den største Nytte til hvert Aar at befrie Byerne for alle de Menneske-Excrementer, som disse afgive.
- 2) Den Poudrette, som han tilbereder, er et hyperligt Gjødningsmiddel, let at transportere uden meget ubehagelig Lugt og passende til mange Slags Dyrkning.
- 3) Endstjondt man vel forhen har kjendt Fordele af Poudrette i Almindelighed og mange Landmænd ikke engang brugte Menneske Excrementer uden i en tørret Tilstand, saa har der dog ikke existeret nogen Methode, til at fremskynde Operationen paa, ved at udsætte Excrementerne for Luftens Indvirkning under en Uendelighed af Overflader, ved

at lade dem gjære og de større Stykker knuse ved Mølleværk.

- 4) Den Methode, hvoraf Hr. Fridet betjener sig, for at udføre dette, er ikke angivet af nogen landoeconomist Skribent.
- 5) Denne Methode, hvad Operationen angaaer, maa ansees som en Opfindelse, der er ligesaa nye som nyttig, og især hvad Forringen angaaer, han frembringer, som en stor Fuldkommenhed, istedetfor den langsomme Maade, som til Aaret 1785 fandt Sted, og snarere var Naturens Værk end Kunstens.
- 6) Anvendelsen af hans Methode paa den Ureenlighed, som Priveterne i Byerne afgive, kan blive af den yderste Vigtighed for Landvæsnet; thi han forsikrer, i forrige Aar at have afgivet 72,000 Setiers Poudrette eller Gjødning til 30,000 Acre, endstjændt Omstændighederne kun tillod ham at forvandle til Poudrette en Deel af Forraadet i Caen, Rouen, Paris og Versailles, paa hvilket sidste Sted han har gjort et Anlæg senere end det i Paris.
- 7) Endelig er denne Opfindelse og Methode saa meget nyttigere, som Agerdyrkingen

nu, mere end nogenſinde før, trænger til
Gjødning iſtedetfor den, ſom Duerne forhen
afgave.

Givet i National-Inſtitutet i Paris,
den 16de Fructidor Aar 5.

Leffier og Parmentier.
